

5. Особенности преподавания иностранного языка в условиях новой парадигмы образования: (внедрение ФГОС нового поколения в практику обучения иностранному языку): учеб. пособие / М-во образования Моск. обл., Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования Моск. гос. обл. ун-т; [Л. В. Сарычева и др.]. - Москва: МГОУ, 2014. - 160 с
6. Бовтенко М.А., Гарцов А.Д., Ельникова С.И. [и др.; под ред. А.Д. Гарцова]. Компьютерная лингводидактика: теория и практика: курс лекций /. - Москва: Изд-во Российского университета дружбы народов, 2006. - 211 с.
7. Потапова Р. К. Новые информационные технологии и лингвистика: учеб. пособие; Московский гос. лингвистический ун-т. - Изд. 6-е. - Москва: ЛЕНАНД, 2016 - 364 с.
8. Curran J. Implementing the Digital Technologies Curriculum [Электронный ресурс] URL: <https://www.digitaltechnologieshub.edu.au/teachers/australian-curriculum/ict-vs-digital-technologies>.
9. Хуторской А.В., Хуторская Л.Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: Межвузовский сб. науч. тр. / Под ред. А.А.Орлова. - Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. - Вып. 1. - С.117-137
10. Гусевская Н. Ю., Ерёмина В.М. Обучение иноязычному общению студентов неязыковых специальностей на основе использования ИКТ и активных методов обучения // Учёные записки ЗабГУ. Серия: Профессиональное образование, теория и методика обучения. 2012. №6 С.97-101.
11. Зубов А. В. Методика применения информационных технологий в обучении иностранным языкам / А.В. Зубов, И.И. Зубова. - Москва: Академия, 2009. – 140 с.

ӘОЖ 81.23

<https://doi.org/10.53355/d9158-9806-9852-j>

ДЕНСАУЛЫҚ КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ТІЛДІК ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУ ДИНАМИКАСЫ

Алтай А. А.

Қазақ тілі мен әдебиеті мамандығының 1-курс магистранты

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы

E-mail: altai.aidyn@bk.ru

Мақалада «денсаулық» ұғымының тілдік қолданыста күрделену үрдісі мен категорияның тілдік және әлеуметтік аспектіде актуалдануы қарастырылған

Тірек сөздер: тілдік сана, ұғым, түсінік, экстралингвистикалық фактор, интролингвистикалық фактор, таным, халық танымы, менталитет.

В статье рассматривается тенденция развития понятия «здоровье» в языковом употреблении и актуализация категории в языковом и социальном аспекте

Ключевые слова: языковое сознание, понятие, экстралингвистический фактор, интролингвистический фактор, познание, народное познание, менталитет.

The article examines the trend of the development of the concept of "health" in linguistic use and the actualization of the category in the linguistic and social aspect

Keywords: linguistic consciousness, concept, extralinguistic factor, intralinguistic factor, cognition, folk cognition, mentality.

Тіл – қоғамдық құбылыс. Ол қолданушы топтың іс-әрекеті мен түрлі факторлардың әсерінен өз аясын кеңейтеді. Тілде белгілі бір ұғымдар заман талабына сай актуалданып отырса, бір түсініктер керісінше өзектілігін жоюы мүмкін. Тіл коммуникациялық элемент болғандықтан, экономика, саясат, медицина, білім беру, өндіріс, технология сынды халық тұрмысының канондық және жаңа салаларын қамтиды. Сол себепті, халық өмірінің өзгеріске ұшырауы тілдік санаға әсер етеді. Ал, ол тілдегі ұғымдардың тереңдеуіне, не болмаса олардың маңыздылығын жоюына ықпалын тигізеді. Қазіргі қоғамда өзектілігін арттырған көптеген ұғымдар мен түсініктер бар. Тілдегі ұғымдардың танымдық және ақпараттық ауқымының кеңеюі тек тұрмыс сапасының артуына ғана тәуелді емес. Тілдің дамуы және тілдегі ұғымдардың өз ауқымын кеңейтуге қабілеттілігі экстралингвистикалық және интролингвистикалық факторлармен анықталады. Тілдің сыртқы ықпалға байланысты өзгеруіне Н. Б. Мечковская тоқталып, оған себеп болатын мынандай ерекшеліктерді атайды. «Геополитические отношения между народами; развитие средств и каналов передачи информации; фактор «экономии усилий»; фактор сознательного воздействия общество на язык» [1;98-120]. Демек, тілдік қарым-қатынас барысында жаңа ұғымдардың қалыптасуы мен қолданыстағы түсініктердің күрделенуі көп жағдайда тілге сырттан келетін әсерлерге байланысты.

Қазақ халқы үшін маңызға ие түсініктердің бірі – денсаулық. «Бірінші байлық – денсаулық» дейтін дала халқы адамның амандығын әрдайым маңызды санаған. Қазақ үшін денсаулық он екі мүшенің саулығын білдірумен шектелмейді. Денсаулық физикалық, рухани анықтамаларға ие. Оның өзектілігі динамикалық тұрғыда дамып келді. Жаһанда орын алған соңғы өзгерістер денсаулықтың жаңаша ассоциациялары мен реңктерін қалыптастырды.

«Денсаулық» ұғымына «Қазақ әдеби тілінің сөздігінде»: «Денсаулық – адам ағзасының қалыпты жағдайы, есен-саулық, ауру сырқаудан аман болушылық» [2;364] – деген анықтама берілген. Яғни, денсаулық ол организмнің еш кінәратсыз жұмыс жасап, адамның өзін жақсы сезінуі. Анықтамаға сүйенер болсақ, «денсаулық» ұғымы «ауру-сырқат» мәніндегі түсініктерге оппозициялы болып келеді. Ұғыммен теңдей қолданылатын «дені-қарны» тіркесіне «Этимологиялық сөздікте»: «Бұл сөз парсының тән — «дене» деген сөзінен алынған. Денің сау ма? дегенде де қолданылады» <https://sozdikqor.kz/sozdik/?id=22> – деп сипаттама берген. Демек, адам ағзасын білдіретін «дене» бірлігі тілімізге парсы тілінен кірген. Тілдік өзгерістер нәтижесінде ұғымның мағыналық ауқымы кеңейді. Нәтижесінде, «есен-саулық» мәнінде жұмсалатын «денсаулық» бірлігі қалыптасты. Осылайша денсаулық – адам жаны мен тәнінің саулығын білдіретін категория. «Философиялық сөздікте»: «Денсаулық – адам жанының үш қырын қамтиды. Олар: жан, рух және тән. Адам баласы өз болмысының үш қырын кемелдендіру арқылы тұрақтылық пен гармонияға қол жеткізеді. Сол себептен, дені сау адам деп ішкі гармонияға қол жеткізе алған тұлғаны атаймыз» [3] – деген анықтама беріледі. Философиялық пайымдауда «денсаулық адамның өзін кемелдендіруі сол арқылы бақытқа бастар жолға түсуі» - деп те сипаттама берген. Бұл анықтама негізінде денсаулықтың күрделі аксеологиялық құндылыққа айналғаны байқалады. Ол тек физиологиялық және анатомиялық саулықты білдіріп қана қоймай, адам кемелдігі мен тұлға болмысы сынды маңызды пәлсафалық категорияларды қамтып отыр. Әлеуметтік сөздікте денсаулық ұғымына «адам ағзасының тірі жүйе ретіндегі жағдайы, оның сыртқы ортамен толық тепе-тең қатынасы және ауытқушылықтық болмауымен сипатталады» - [4] деп дерек берген. Әлеуметтік аспектіде денсаулық тұлғаның өзін қоршаған ортамен үйлесімді қарым-қатынасы екені басшылыққа алынады. Яғни, денсаулық өз ауқымына адамның күнделікті әрекеттесуі мен қоғамда өмір сүруге қабілеттілігін қосып отыр. Қоғам жағдайында денсаулық ұғымына байланысты халық немесе «қоғам денсаулығы» түсініктері қалыптасқан. «Халық денсаулығы – өлім, туу көрсеткіші, өмір сүру ұзақтығы, физикалық даму деңгейі секілді арнайы категориялармен айқындалып, қоғам тіршілігіне қатысатын адамдардың денсаулық жағдайының ортақ

сипаттамасы» [4]. Байқап отырғанымыздай, денсаулық субъективті күй ғана емес. Ол қоғам өмірінде ерекше маңызды түсінік ретінде мемлекеттік саясат пен әлеуметтік күрделі категорияларды қамтитын ұғым. Оның жеке тұлға жағдайында және халықтық контекстте атқаратын рөлі мен белгілі мағынасы бар. Психологиялық аспектіде ұғым былайша анықталады: «психикалық саулық – өзінің физикалық саулығын сезіне білу; түрлі жағдайларға байланысты адекватты әрекет ете білу; әлеуметтік нормаларға байланысты өзін ұстай білу; өзінің өмір салтын құрып, оны ұстана білу; өзінің әрекетін өзгерте ала білуін айтамыз» [5]. Бұл жағдайда денсаулық адамның шешім қабылдап, оны жүзеге асыра білу қабілетімен үндесетіні айқындалады. Солайша, денсаулық күрделі когнитивтік және менталдық функцияларды қамтитын, жүйке жүйесі, психологиялық контекстпен тығыз байланысты құбылысқа айналып отыр. Түрлі лексикографиялық деректерді саралай отырып, денсаулықтың кең ауқымды, бірнеше аспектіні қамтитын ұғым екені айқындалды.

Денсаулықтың жеке категория ретінде ұғымдық және тілдік тұрғыда күрделенуін әл-Фарабидің трактаттарындағы ойларымен де дәйелдей аламыз. «Медицина адам денсаулығын, оның әрбір мүшесін зерттейді, өйткені медицина адам ағзасы мен оның әрбір мүшесінің саулығын сақтауға себепкер болатын ақиқат принциптерге сүйенетін өнер» [6;341]. Ғалым өз тұжырымында денсаулықты медицина ілімінің категориясы деп көрсетеді. Одан бөлек, адам денсаулығы әр мүше мен ағзаның саулығы негізінде қалыптасатынын айтады. «Адам денесі мен оның мүшелерін қараудағы дәрігердің мақсаты оларды қандай да бір аурудан сақтау және деніне саулық тілеу» [6;344]. Бұл контекстте ауру және денсаулық ұғымдарының оппозициялық байланысқа түскенін байқаймыз. Екінші ұстаз дәрігерлік өнерге тоқталып, денсаулықты сақтаудағы оның маңызын көрсетеді. «Адам мүшелерін қарау» контексті негізінде ұлы ғалым денсаулықтың үлкен құрылым екеніне назар аударады. Сәйкесінше, денсаулықты қорғау адам анатомиясын зерттеумен тығыз байланысты болып тұр. Медицина мен дәрігерлік туралы ойын дамыта келіп, ғалым бұл ілімнің негізгі мақсатын айқындайды. «Медициналық іс-әрекет кімде-кім өз денсаулығын күте білсе, соны қолдауға және ауырып қалғандарының денсаулығын қайтаруға бағытталған» [6;344]. Бұл жағдайда денсаулық емдеу, күтім және зерттеу әрекеттерімен байланысты категория болып отыр. әл-Фараби өз еңбегінде денсаулықты басты нысан ретінде алып оны: медицина, дәрігер, ғылым, емдеу ұғымдарымен қатар қолданады. Нақтырақ айтсақ, денсаулық зерттеу объектісі мен адамға меншікті күйді білдіреді. Ғалым, дәрігерлікті өнер деп оның нәтижелі болу шарттарын көрсетеді. «Дәрігерлік өнердің арқасында жетілген заттар жеті жағдаймен: 1.адамның әрбір мүшесін танумен; 2.денсаулықтың әртүрін және функциясын танумен; 3.ауру түрлері және себептерін танумен; 4.ауру себептерін білумен; 5.тағам түрлерін, дәрі-дәрмекті танумен; 6.дене мүшелерінің саулығын сақтауға бағытталған заңдарды білумен; 7.жоғалған денсаулықты қалпына келтіруге бағытталған заңдарды білумен анықталады [6;345]. Осы негізінде денсаулықты күту мен сақтау дәрігердің міндеті, ал денсаулық феноменінің бар функциясын танып, зерттеу оның мақсаты екенін аңғарып отырмыз. әл-Фараби денсаулықты түрлерге бөліп, олардың қызметі бар дейді. Ал, тағам мен дәрі-дәрмек қызметін тану жайлы ойы денсаулықтың күрделі және күтімді қажет ететінін көрсетеді. Оған қоса, контекстте денсаулықты қалпына келтіру мен ауру себептерін зерттеу мәселесі қозғалады. Біздің пікірімізше, бұл ойлар ғалымның денсаулықты үлкен бір нәтиже деп түсінетінін көрсетеді. Ол объект және зерттеу нысаны. Адамның өмірі мен бақыты үшін қажет элемент. Оның дербес табиғаты, қызметі, түрлері бар және оны нығайтуға болады. Аталған жайттар денсаулықтың тек организмнің қалыпты қызмет күйі ғана еместігін, керісінше оның әлдеқайда үлкен мәнге ие болғанын дәйектейді.

Ұғымның халық танымындағы маңызын анықтау басты мәнге ие. Ұлт менталитетіндегі денсаулық категориясының репрезентациясын саралау арқылы, біз ұғымның тарихи шеңбердегі даму динамикасын анықтаймыз. Ертеден келе жатқан игі дәстүрдің бірі – көңіл сұрау. Бұл тұрасында ғалым Д.С Кішібеков: «Бір кісі ауырып, төсек

тартып қалса, оның жақын достары, туыстары келіп көңілін сұраған, әңгімелер айтып, көңілін аулап, сергіткен» [7;93] – дейді. Демек, қазақ үшін жақын адамның амандығы басты орында болған. Бұл салт бізге қазақ халқы үшін денсаулықтың адам өмірімен тығыз байланысқа ие болып, оны қадірлегенін көрсетеді. Айта кететіні, бұл ғұрып дала халқы арасында өзіндік қарым-қатынастың этикеті барын да айғақтайды. «Жейтін тамақтары да көшпелі тұрмысқа бейімделген. Ол сүрлеген, кепкен ет, қазы-қарта, жал-жая, сүзбеден кептіріп жасаған құрт, ерекше технологиямен тарыдан жасалған сөк. Ер адамдар ертеңгісін тамақ ішіп шаруасына кетеді. Кешке үйге оралғанда, екінші рет тамақ ішкен» [7;38]. Көшпелі ел ас құрамының құнды болуына мән беріп, тамақтану режимін ұстанған. Арнайы ас ішу тәртібінің болғаны қазақтың денсаулық жайлы ойының өте кең екенін білдіреді. Бұл қазақ таным-түсінігінде денсаулықтың тұрмыстық өмірді кеңінен қамтитынының дәйегі. Денсаулық халық сана-сезімінде берік орнап, оның өмір салтына үлкен әсер етті. Дала халқы тамақтанумен қатар емдік шөптерді зерттеумен де айналысқан. «Қазақ – емші халық. Алтайдан Еділге дейінгі алып далада өскен мың сан шөптердің дәрілік қасиетін олар жетік біліп, бірін-бірі емдеп, еш аурухана, емханасыз-ақ сан түрлі аурудың бетін қайырып, тәні саудың, жаны саулығын қатаң ескерген» [8;17]. Қазақ тағамдарының қасиеті мен жалпы өмір салтының үлкен философияға негізделген. Десек те, дала жұртының емдік шөптерді қолданғаны көпке беймәлім болып келеді. Емдік шөптерді қолдану, оларға қазақ танымнан шыққан атау беру қазақтың ем-домды ғылым деп ұққанын білдіреді. Демек, денсаулық – қазақ үшін құнды болса, оны сақтау тұтас ғылыми процесске айналады. Зерттеушілердің этнос турасындағы бұл пайымдаулары денсаулық категориясының: қарым-қатынастың, тұрмыстық өмірдің, халықтық медицинаның басты элементі екенін айқындап отыр. Денсаулық қазақ танымында ертеден-ақ дербес ғылымға айналған. Оған дәлел ретінде Ө.Тілеуқабылұлының «Шипагерлік баянында» – жүрек, ми, сөл т.б. мүшелердің адам организміндегі қызметі, күйік, үсікті емдеу, тамыр ұстау сынды бірқатар жайттар айтылған. Еңбекте шешек індеті қарсы вакцина қолдануды британ ғалымы Э.Женнерден 320 жыл бұрын айтқан. «Шипагерлік баянда» өсімдіктерден алынатын 854, жануарлардан алуға болатын 455 емдік дәрілердің тізімі, адам мүшелерінің 430-дан астам атаулары, мыңнан аса дәрі және 4577 рецепт берілген» [9]. Бұл құнды дерек емдеу ісі турасында жазыла отырып, қазақтың денсаулық жайлы танымының қаншалықты кең болғанын дәлелдейді. Еңбекте адам анатомиясы, дәрі-дәрмек, ем-дом ең бастысы денсаулықты күту мен сақтау жолдары қарастырылады. Жоғарыда келтірген деректер арқылы біз денсаулық ұғымының халық өмірімен әрқашан бірге дамып, күрделеніп келе жатқанын нақты айта аламыз. Денсаулық түрлі саланы қамти отырып, халықтық ұғым ретінде уақыт өткен сайын кеңейіп отырды. Ұғым ғылымның объектісі ретінде сан алуан аспектіні қамтиды. Сонымен қатар, түсініктің менталды ерекшеліктері бар екені де анықталды. Денсаулық әлеуметтік және тұрмыстық деңгейде өз кеңістігін кеңейтті. ХХІ ғасыр жағдайында да ұғымның түрлі салада өзектілік танытып отырғаны байқалады. Денсаулықтың актуалды категория екенін ақпараттық дискурста қамтыған жаңа салалары арқылы білеміз. Ұғымның жаңа арналарын былайша жіктеуге болады:

1. **Денсаулық – дербес сала.** «Денсаулық сақтау саласында кадр саясатын жетілдіру жөніндегі міндеттерді іске асыру аясында салалық біліктілік жүйесі жетілдіріледі»; «Сенат депутаттары Серік Бектұрғанов пен Мұрат Бақтиярұлы еліміздің денсаулық сақтау саласындағы мамандар қорын басқару бойынша жиын өткізді» <https://abai.kz/post/92190>; «Қ.Тоқаев денсаулық сақтау саласындағы ахуалға негізгі басымдықтардың тоқтаусыз ауысуы, сан түрлі бағдарламалар мен стратегиялардың көптігі жағымсыз әсер ететініне назар аударды» <https://abai.kz/post/41333>

2. **Денсаулық – стратегия, жоспар.** «2016-2019 жылдарға арналған «Денсаулық» мемлекеттік бағдарламасының жобасына сәйкес денсаулық сақтауды дамытудың келешегі талқыланды» <https://abai.kz/post/41333> ; «Бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі – халық үшін сапалы медициналық көмек алудағы тиімді жолдың бірі»; «Елімізде денсаулық сақтау жүйесін реформалау мен дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік

бағдарламасы қабылданды» <https://alashainasy.kz/society/bryingay-ulttyik-densauliyik-saktaujuyes--kezdeysok-kabyildana-salghan-dunie-emes-2864/>.

3. **Денсаулық – заң.** «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы жаңа кодекстің 110-баптың екінші тармағы он алтыншы тармақшасында осындай талап көрсетілген»; «Жаңа кодекске сай, алкаголь және темекі өнімдерін сатып алу үшін әрбір азамат жеке басты қуаландыратын жеке құжатты өзімен бірге алып жүру керек»; «Денсаулық кодексі. 2021 жылдан бастап қандай өзгерістер болады?» <https://abai.kz/post/117962>

4. **Денсаулық – саясат.** «Оңтүстік Қазақстан облыстық денсаулық сақтау басқармасының бастығы: Аймақтың денсаулық саласында айтулы өзгерістер бар» <https://abai.kz/post/15024>; «Денсаулық сақтау бірінші вице-министрі тағайындалды» <https://abai.kz/post/115047>; Қызылорда облыстық денсаулық сақтау басқармасы «Ашық есік күнін» өткізді <https://www.abai.kz/post/8755>

5. **Денсаулық – инфрақұрылым.** «Шардарада жаңа денсаулық мектебі ашылды» <https://abai.kz/post/45824>; «25 жылда қанша денсаулық сақтау нысаны салынды?» <https://abai.kz/post/48010>; «Денсаулық пойызы Оңтүстіктің шалғай ауылдарын аралап жүр» <https://abai.kz/post/46002>

6. **Денсаулық – экономика.** «Денсаулық сақтауға салынған инвестиция 85,7%-ға артты» <https://abai.kz/post/122153>; «Денсаулық экономикасы: өмірдің орташа ұзақтығындағы гендерлік теңсіздіктер» <https://alashainasy.kz/economica/densauliyik-ekonomikasyi-omrdn-ortasha-boljamdyi-uzaktyigyindagyi-genderlk-83375/>; «Денсаулық сақтау макроэкономикасы дәулетті (бай) және кедей адамдардың санын анықтауға, әлеуметтік-экономикалық топтарды және олардың арасындағы айырмашылық - экономикалық теңсіздікті анықтауға тырысады» <https://alashainasy.kz/economica/densauliyik-saktau-makroekonomikasyi-degen-ne-83967/>

Түрлі экстралингвистикалық факторлар нәтижесінде категория енді тек субъективті күйді білдірмейді. Денсаулық ұғымы саясат, экономика, әлеуметтік салалармен байланысқа түсті. Қазіргі уақытта денсаулық мемлекет үшін жеке сала, үлкен әлеуметтік жобалардың комплексі, қоғамға ықпал ететін заң, басқару менеджменті қалыптасқан арна, халық қолданысындағы инфрақұрылым және дербес экономикасы мен жүйесін қалыптастырған бағыт. Денсаулық мемлекет пен әлеумет арасындағы қатынастың формасына айналып, ауқымын кеңейтті. Яғни, саяси және экономикалық бедерге ие болды. Бұл дегеніміз, ұғымның жаңа заманға толық бейімделіп, тілдік және менталдық тұрғыда әлі де актуалданып келе жатқанының дәлелі.

Жаһанды шарпыған індет уақытында денсаулықтың қадірі тіптен артты. Жаңа жағдайда ол адам өмірінің құндылығын айқындайтын басты факторға айналды. Оған мемлекет басшысының сөзін дәлел етуге болады. «Пандемия жағдайында азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғау жөніндегі ұлттық жоспар жүзеге асырылуда»; «Денсаулық – зор байлық» деген халқымыздың дана сөзінің қадірін білейік. Әр азаматтың амандығы үшін күресейік!»; «Мемлекеттің ең басты игілігі – сіздердің, Қазақстан Республикасы азаматтарының өмірі мен денсаулығын қорғауға арналған». Байқап отырғанымыздай, пандемия жағдайында денсаулық ұғымының қадірі жоғарылады. Індет салдарынан адамдардың өмірден озуы денсаулықтың мемлекет пен қоғам үшін маңызын еселеп арттырды. Экономиканың тұралауы әр адам саулығының қаншалықты құнды екенін көрсетті. Сол себепті, қазіргі уақытта денсаулық ұғымы өмірдің бар қырын қамтитын түсінік қана емес, мемлекеттік және әлемдік деңгейдегі басты орындағы категория. Ұғым халық танымында, тұрмысында, ауқымды тілдік қолданысқа ие. Ол ертеден қазақ халқы үшін өзекті болып келді. Қазіргі дағдарыс жағдайында денсаулықтың бар мазмұнын танып, оның бедерін айқындау басты міндеттердің бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мечковская Н. Б. История языка и история коммуникации: от клинописи до интернета. М.: Флинта: Наука, 2009. 582 с.
2. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 4 – том. Құраст: Н.Әшімбаева, Қ.Рысбергенова, Ж.Манкеева және т.б. – Алматы, 2011.
3. https://gufo.me/dict/philosophy_dict/
4. https://gufo.me/dict/social_dict
5. https://gufo.me/dict/psychologie_dict/
6. әл-Фараби. Тандамалы трактаттары/Құрастр: Ә.Нысанбаев, Ғ.Құрманғалиева, Ж.Сандыбаев. – Алматы «Арыс» баспасы, 2009. – 656 бет.
7. Кішібеков.Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін,ертең. – Алматы: Ғылым, 1999. 200 б.
8. Тұрысбекова.А. Ә.Кекілбаев пен Б.Нұржекеев шығармаларындағы ұлттық менталитет Фил.ғыл.канд.дис. авторефераты - Алматы, 2010.
9. Тілеуқабыл. Ә. Шипагерлік баян . Араб қарпінен көшіргендер – К.Елемес, Д.Мәсімхан. – Алматы: Жалын, 1996. – 464 бет.

УДК 373.5

<https://doi.org/10.53355/o7561-2550-5035-a>

О НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СТАРШИХ КЛАССАХ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Асатулин И. Д., студент группы РЯЛ 411

Научный руководитель: **Сералиева Н.Ж.**, к.п.н., ассоциированный профессор (доцент)

ОП по подготовке филологов гуманитарного факультета

Жетысуский университет им. Ильяса Жансугурова

asatulin.ildar.damirovich@gmail.com

В статье рассматриваются методы реализации воспитывающего потенциала русской литературы, ее роль в воспитании нравственности учащихся

Ключевые слова: *нравственное воспитание, гуманизм, средства художественной выразительности, метафора, олицетворение, гипербола.*

Мақалада орыс әдебиетінің тәрбиелік әлеуетін жүзеге асыру әдістері, орыс әдебиетінің оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеудегі рөлі талқыланады.

Тірек сөздер: *адамгершілік тәрбиесі, гуманизм, көркем бейнелеу құралдары, метафора, тұлғалау, гипербола.*

The article discusses the methods of realizing the educational potential of Russian literature, its role in the education of students' morality

Key words: *moral education, humanism, means of artistic expression, metaphor, personification, hyperbole.*

Актуальным вопросом сегодняшних современных школ является нравственное воспитание учащихся. Именно в наши дни она носит более острый характер. У значительной части молодёжи проявляется зло, обман, бездуховность, отсутствует чувство ответственности за своё поведение. Вследствие этого, детская жестокость и равнодушное отношение ко всему носит обычный характер.

Что такое нравственность? Словарь Ожегова даёт нам такое определение: «Нравственность – это внутренние, духовные качества, которыми руководствуется человек, этические нормы; правила поведения, определяемые этими качествами» [1, 420].